

Józef Koredczuk

dr hab. prof. nadzw.
Uniwersytet Wrocławski
jozef.koredczuk@uwr.edu.pl

Testament prywatny w orzeczeniach sądów apelacji lwowskiej w okresie międzywojennym

Wstęp

W zakresie prawa spadkowego byłym zaborze austriackim w okresie międzywojennym obowiązywały przepisy austriackiego kodeksu cywilnego ogłoszonego patentem cesarskim dnia 1 czerwca 1811 r. (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, ABGB), z wyjątkiem Spisza i Orawy, gdzie obowiązywało prawo węgierskie. Moc obowiązującą ABGB na wspomniane ziemie rozciągnięto na podstawie § 2 pkt 2c rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14 września 1922 r. w przedmiocie organizacji sądownictwa na Spiszu i Orawie i rozciągnięcia na ten obszar mocy obowiązującej niektórych ustaw i rozporządzeń (Dz.U. RP nr 90, poz. 833). Testament był, oprócz ustawy i kontraktu dziedziczenia, jednym z trzech tytułów dziedziczenia wymienionych w ABGB w § 533, przy czym wbrew rzymskiej zasadzie *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest* mogły one występować jednocześnie. Według bowiem § 534 ABGB «wymienione trzy rodzaje prawa spadkowego mogą istnieć obok siebie tak, że jednemu dziedzicowi część oznaczona w stosunku do całości należy się z ostatniej woli, drugiemu z umowy, trzeciemu z ustawy»¹. Pod pojęciem testamentu prawo austriackie ujmowało tylko te rozporządzenia ostatniej woli spadkodawcy, które zawierały ustanowienie dziedzica. Nato-

¹ K. Sójka-Zielińska, *Wielkie kodyfikacje cywilne XIX wieku*, Warszawa 1973, s. 61.

miast rozporządzenia zawierające inne postanowienia nazywane były kodycelami. Przy czym, czy rozporządzenie ostatniej woli było testamentem, czy kodycylem, oceniano to według jego treści, a nie nazwy². W ABGB, jako pierwszy z tytułów dziedziczenia uregulowane było rozporządzenie ostatniej woli (§ 552), czyli testament, co nie znaczy, że w praktyce odgrywało on także pierwszoplanową rolę³. Pomimo, że ustawodawca w ABGB stosunkowo wyczerpująco uregulował kwestie związane z dziedziczeniem testamentowym, niektóre przepisy w nim zawarte były różnie stosowane i interpretowane, stając się podstawą orzeczeń sądowych w sprawach ich dotyczących. Odnosiło się to w szczególności dokwestii związanych z pozasądowym testamentem pisemnym i ustnym. W praktyce najczęściej były podnoszone w sprawach, których przedmiotem było rozporządzenie ostatniej woli. Kwestie te pragnę przedstawić na przykładzie wybranych orzeczeń sądów znajdujących się w okręgu Sądu Apelacyjnego we Lwowie (Sądu Apelacyjnego, sądów okręgowych, sądów powiatowych i sądów grodzkich), które niejednokrotnie w drodze kasacji trafiały do Sądu Najwyższego w Warszawie, wyznaczając tym samym linię orzeczniczą we wspomnianych sprawach dla sądów apelacji lwowskiej w okresie międzywojennym.

Testament prywatny pisemny

Zgodnie z § 577 ABGB testament można było sporządzić przed sądem lub notariuszem, ale można też było sporządzić testament własnoręcznie poza tymi instytucjami. Zarówno przed, jak i poza sądem spadkodawca mógł to zrobić słownie lub pisemnie. Przy czym ten ostatni, testament pisemny, mógł być sporządzony z przybraniem świadków lub bez nich.

Ze względu na niską kulturę prawną, względy bezpieczeństwa prawnego oraz szczególne wymogi formalne w ABGB prawodawca ustanowił konkretne wymogi dla testamentów pisemnych sporządzanych poza sądem, które często spotykano w praktyce.

Spadkodawca, który chciał oświadczyć ostatnią wolę na piśmie i bez świadków, swój testament musiał własnoręcznie napisać i własnoręcznie przez położenie swego nazwiska podpisać. Był to testament holograficzny. Mógł on także na testamentie, aczkolwiek nie było to konieczne, podać dzień, rok i miejsce, w którym złożył oświadczenie ostatniej woli. Ustawodawca dla ważności testamentu nie wymagał, aby dane te były podane, podkreślał jednak, że dla uniknięcia sporów mogły być one przydatne. Te same zasady, jak w przypadku testamentów pisemnych sporządzanych bez świadków, obowiązywały także w odniesieniu do kodycyłów (§ 578 ABGB).

² Kodycylem było także rozporządzenie wykluczające krewnych od dziedziczenia (tzw. testament negatywny); F. Zoll, *Prawo cywilne. Opracowane głównie na podstawie przepisów obowiązujących w Małopolsce*, T. IV. *Prawo rodzinne i spadkowe*, Poznań 1933, s. 210.

³ K. Sójka-Zielińska, *op. cit.*, s. 62.

Testament musiał zawierać wyraźne i stanowcze ustanowienie spadkobiercy. Nie można było uważać za rozporządzenie ostatniej woli listu napisanego do osoby trzeciej, zawierającego oprócz innych wiadomości np. taką wzmiankę: «w razie mej śmierci pola żonie nie odbierać». Nie był on także ważny, gdy był podpisany tylko imieniem, a nie nazwiskiem testatora, choćby autentyczność tego podpisu nie budziła wątpliwości⁴.

Pisemne rozporządzenie ostatniej woli spadkodawca musiał własnoręcznie podpisać. Nie czyniło tego podpisu nieważnym, zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 30 października 1931 r. (Nr. III 1 Rw 1458/31), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy we Lwowie (Cg II 186/29) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (I Bc 208/31), podtrzymanie ręki testatora przy jego podpisywaniu przez osobę trzecią, jeżeli nie było to połączone z wywieraniem wpływu na wyraz woli piszącego⁵.

Jeżeli w przypadku spadkodawcy mającego zamiar działania rozporządzenia ostatniej woli w formie pisemnej z różnych powodów jego testamentu pisemnego nie można było uznać za ważny, to wówczas zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 26 października 1932 r. (Nr. III 1 Rw 1558/32), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Przemyślu (I Cg Ja 266/31) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (II Bc 155/32), można było go utrzymać w mocy jako ustny, pod warunkiem, że spełniał on wszystkie wymogi przewidziane w prawie dla ustnych rozporządzeń ostatniej woli⁶. Identyczne stanowisko zajął również Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 31 marca 1939 r. (C II 1649/38), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Apelacyjny we Lwowie (I CA 694/37)⁷.

Pisemne oświadczenie ostatniej woli, zgodnie z § 579 ABGB, na żądanie spadkodawcy mogło być także napisane przez inną osobę. Spadkodawca musiał je jednak własnoręcznie podpisać. Oprócz tego powinno być ono potwierdzone przez trzech zdalnych do tego świadków, z których przynajmniej dwóch powinno być obecnych jednocześnie przy jego spisywaniu i potwierdzić, że przedmiotowe pismo jest ostatnią wolą spadkodawcy. Na końcu, po spisaniu oświadczenia ostatniej woli wspomniani świadkowie powinni byli wewnątrz, albo na jego zewnątrz podpisać się na nim. Powinno było to nastąpić na samym akcie ostatniej woli, nigdy zaś na jego okładce oraz w taki sposób, by jasno wynikało, że są oni świadkami rozporządzenia ostatniej woli, a nie jakiejś innej czynności prawnej. Do ważności testamentu spisanego przez inną osobę, niż spadkodawca, nie było istotne czy świadkowie znają jego ośnowę (treść). Wspomniany powyżej testament nazywał się z kolei testamentem allograficznym.

⁴ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 1930 r. (Nr III 1 Rw 1977/29), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Grodzki w Radzichowie (C II 321/28) i Sąd Okręgowy w Złoczowie (Bc 169/29); «Przegląd Prawa i Administracji. Orzecznictwo w zakresie Małopolski» [dalej: PPIA.O] 1931, R. LVI, s. 297, poz. 214.

⁵ PPIA.O 1932, R. LVII, s. 7, poz. 6.

⁶ PPIA.O 1933, R. LVIII, s. 8, poz. 9.

⁷ PPIA.O 1939, R. LXIV, nr II, s. 149, poz. 87.

Ważność dokonanego w powyższy sposób oświadczenia ostatniej woli poświadczył Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 12 grudnia 1935 r. (C II 1704/35), który kasację w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy we Lwowie (CJ 1021/33) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (I CA 867/34) uznał za nieuzasadnioną, stwierdzając, że jeżeli spadkodawca, po odczytaniu mu przez jednego ze świadków pisma zawierającego treść jego rozporządzenia ostatniej woli, a sporządzonego przez osobę trzecią, sam je odczytawszy, odezwał się słowem «dobrze» i zaopatrzył pismo swoim podpisem, a następnie także wszyscy trzej świadkowie je podpisali z dodatkiem wskazującym ich charakter, jako świadków, to zachowane zostały wszystkie formalności dla ważności allograficznego rozporządzenia ostatniej woli⁸. Dodatkowym argumentem przemawiającym za utrzymaniem zaskarżonego orzeczenia, oprócz spełnienia w rozpatrywanej sprawie wszystkich wymogów niezbędnych do uznania za ważne pozasądowego, pisemnego oświadczenia ostatniej woli, był niewymagany przez § 579 ABGB, fakt znajomości osnowy testamentu przez świadków, odczytanego w ich obecności. Także w późniejszym orzeczeniu z dnia 23 września 1938 r. (C II 352/38), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Apelacyjny we Lwowie (II CA 427/37), Sąd Najwyższy stwierdził, iż oświadczenie testatora, że dane pismo zawiera jego ostatnią wolę nie wymaga żadnej uroczystej formy⁹.

Paragraf 579 ABGB nie wymagał także, aby całe rozporządzenie ostatniej woli było spisane przez tą samą osobę. Wystarczające do uznania testamentu było również, jeżeli podpisał się pod nim z dodatkiem «jako świadek» tylko jeden spośród świadków testamentowych, a pozostali dwaj świadkowie złożyli swoje podpisy pod jego podpisem w taki sposób, że nie budziło to żadnych wątpliwości, iż złożyli oni je w zamiarze potwierdzenia swojego uczestnictwa w charakterze świadków rozporządzenia ostatniej woli¹⁰. W innym natomiast orzeczeniu Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 1934 r. (Nr. C II 1554/34), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Samborze (Cg 82/32) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (II C A 660/33), uznano, że do ważności rozporządzenia ostatniej woli z § 579 ABGB, wystarczające było, jeżeli po słowach «jako świadkowie», złożyły swoje podpisy osoby, które były obecne przy składaniu rozporządzenia ostatniej woli¹¹.

Do zdań sądu spadkowego nie należało przy tym badanie autentyczności podpisów złożonych na testamencie¹². Jeżeli były w tym zakresie wątpliwości było to zadanie dla sądu karnego.

⁸ PPIA.O 1936, R. LXI, s. 151, poz. 102.

⁹ PPIA.O 1939, R. LXIV, nr 1, s. 6, poz. 7.

¹⁰ Orzeczenie Izby III Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 1922 r. (Rw. 898/22); PPIA.O 1924, R. XLIX, s. 36.

¹¹ PPIA.O 1935, R. LX, s. 100, poz. 66.

¹² Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 23 grudnia 1930 r. (Nr. III 1 R B 413/30), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Tarnopolu (A 1/25) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (II R 541/29); PPIA.O 1931, R. LVI, s. 187, poz. 158.

Problem się brał, co zrobić, jeśli spadkodawca nie umiał pisać a chciał sporządzić testament? Wówczas, sam testament zamiast niego mogła spisać inna osoba, zachowując wymogi formalne określone w § 579 ABGB. Natomiast zamiast podpisu, spadkodawca w obecności wszystkich trzech świadków obowiązany był złożyć na testamencie własnoręcznie znak, zastępujący jego podpis. Dla otrzymania trwałego dowodu, że znak ten był wystawiony przez spadkodawcę, wskazane było ponadto, by jeden ze świadków – jako podpisujący się za niego – wpisał jego nazwisko na testamencie (§ 580 ABGB).

Za znak ręczny spadkodawcy wystarczający do uznania ważności rozporządzenia ostatniej woli, zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 1934 r. (Nr. C II 1554/34) w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Samborze (Cg 82/32) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (II C A 660/33), uznano podpis spadkodawcy umieszczony w rozporządzeniu ostatniej woli, nieczytelny z powodu zniekształcenia, jeżeli spadkodawca umieścił go w obecności trzech świadków¹³.

Zgodnie z innym orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 29 października 1938 r. (C II 629/38), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Apelacyjny we Lwowie (I CA 715/37), przepis § 580 ABGB, umożliwiający spadkodawcy postawienie znaku na testamencie zamiast podpisu, miał zastosowanie niezależnie od czy niemożność podpisania przez niego własnoręcznie testamentu wynikała z nieumiejętności pisania, czy też choroby¹⁴.

Spadkodawca, który nie umiał czytać, po spisaniu jego oświadczenia ostatniej woli przez inną osobę, powinien był kazać przeczytać sobie sporządzone pismo przez jednego ze świadków w obecności pozostałych dwóch, którzy obowiązani byli przejrzeć osnowę odczytanego pisma i potwierdzić, że jego treść zgadza się z wolą spadkodawcy. Osoba spisującą ostatnią wolę spadkodawcy mogła być także jednym ze świadków wspomnianych powyżej czynności (§ 581 ABGB).

ABGB przewidywał także dwie szczególne formy testamentu prywatnego pismennego, tzw. testament mistyczny oraz wzajemny.

Testament mistyczny (*testamentum mysticum*) był to taki rodzaj testamentu, którego treść była niezupełna i musiała być uzupełniona innym rozporządzeniem w tym testamencie niezawartym. Zgodnie z § 582 ABGB, było, to rozporządzenie spadkodawcy dokonane za pomocą powołania się na inną kartkę lub pismo, które tylko wtedy było skuteczne, jeżeli pismo to spełniało wszystkie wymogi niezbędne do uznania ważności rozporządzenia ostatniej woli. Przy czym pismo uzupełniające w sposób istotny testament mistyczny, nie musiało być sporządzone w tej samej formie, co testament mistyczny; np. testament mistyczny mógł być allograficzny a pismo dodatkowe mogło być rozporządzeniem holograficznym¹⁵.

¹³ PPIA.O 1935, R. LX, s. 100, poz. 66.

¹⁴ PPIA.O 1939, R. LXIV, s. 150, poz. 88.

¹⁵ F. Zoll, *op. cit.*, s. 223.

Natomiast testament wzajemny był to testament dopuszczalny w odniesieniu do stosunków majątkowych między małżonkami. Stanowił on odstępstwo od reguły, że w jednym testamencie tylko jeden spadkodawca mógł wyrazić swoją ostatnią wolę (§ 583 ABGB)¹⁶.

Ostatecznie zgodnie z § 584 ABGB, spadkodawca, który albo nie mógł, albo nie chciał zachować wymogów formalnych przewidzianych dla pisemnego rozporządzenia ostatniej woli, mógł to uczynić w formie testamentu ustnego. Przy czym życzenie spadkodawcy, aby jego oświadczenie ostatniej woli zostało spisane, nie wskazywało jeszcze na to, że chciał on działać rozporządzenie tylko na piśmie¹⁷.

Nawiązujące do § 584 ABGB stanowisko zajął także Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 2 maja 1934 r. (Nr. C II 273/34), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Przemyślu (I Cg J d 171/32) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (II C A 483/33), w którym stwierdził, że oświadczenie spadkodawcy złożone wobec gości świątecznych, że majątek swój oddaje pewnej osobie, z zaznaczeniem, że tej treści testament już napisał, było ważne jako ustne rozporządzenie ostatniej woli, nawet jeśli okazało się, że odnośne pismo nie spełnia formalnych warunków ważności rozporządzenia ostatniej woli¹⁸.

Testament prywatny ustny

Zgodnie z § 585 ABGB, spadkodawca mógł także oświadczyć swoją ostatnią wolę w formie testamentu ustnego. By móc to skutecznie uczynić musiał to zrobić wobec trzech świadków, jednocześnie przy składaniu tego oświadczenia obecnych. Musieli to być świadkowie zdadni do tego¹⁹, którzy mogliby poświadczyć później, że co do osoby spadkodawcy nie zachodził żaden podstęp lub pomyłka. Wprawdzie nie było to konieczne dla ważności testamentu ustnego spadkodawcy, ale ustawodawca dalej radził, by ze względów ostrożności, świadkowie dla ułatwienia sobie pamięci, wszyscy wspólnie, albo każdy dla siebie z osobna, sami spisali oświadczenie spadkodawcy, bądź też jak najszybciej nakazali spisanie takiego oświadczenia komuś innemu.

Wymóg, że ustne oświadczenie ostatniej woli musi być złożone w obecności trzech świadków miał charakter bezwzględny, ABGB nie przewidywało od niego żadnego wyjątku. Znalazło to potwierdzenie w orzeczeniu Sądu Najwyższego z

¹⁶ Paragraf 1248 ABGB stanowił, że małżonkom wolno w jednym i tym samym testamencie ustanowić dziedzicami siebie nawzajem lub także inne osoby.

¹⁷ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 26 października 1932 r. (Nr. III 1 Rw 1558/32), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Przemyślu (I Cg Ja 266/31) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (II Bc 155/32); PPIA.O 1933, R. LVIII, s. 8, poz. 9.

¹⁸ PPIA.O 1934, R. LIX, s. 298-299, poz. 205.

¹⁹ Świadcami zdawnymi asystującymi przy składaniu przez spadkodawcę ustnego rozporządzenia ostatniej woli, zgodnie § 594 ABGB, nie mogli być: dziedzic lub zapisobierca co do spadku, któremu on został przeznaczony, a ponadto jego małżonek, rodzice, dzieci, rodzeństwo lub osoby w tym samym stopniu z nim spowinowacane, tudzież jego płatni domownicy.

dnia 10 stycznia 1933 r. (Nr. III 1 Rw 2522/32)), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Brzeżanach (I 1 Cg J b 120/30) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (II Bc 1097/31), który stwierdził w nim, że do stwierdzenia ustnego rozporządzenia ostatniej woli nie są wystarczające zgodne zeznania dwóch świadków, nawet jeżeli trzeci świadek, który żył, lecz straciwszy pamięć powoływał się na swoje zapiski, dotyczące oświadczenia ostatniej woli spadkodawcy, zgodne z zeznaniami pozostałych dwóch świadków²⁰.

Pamięć ludzka, pamięć świadków ostatniej woli mogła być niekiedy zawodna, co nie pozostawało później bez wpływu na skuteczność złożonego ustnie testamentu. Między innymi w tej kwestii, Izba III Sądu Najwyższego w orzeczeniu z dnia 13 czerwca 1923 r. (R. 200/23), stwierdziła, że jeżeli zeznania świadków ostatniej woli były zgodne tylko co niektórych przedmiotów zapisanych tej samej osobie, to wówczas rozporządzenie ostatniej woli było skuteczne tylko do tych przedmiotów, które potwierdzili oni swoimi zeznaniami, choćby cała osnova rozporządzenia wskazywała na to, że spadkodawca wszystkie przedmioty zapisał jako jedną całość²¹.

Do skuteczności ustnego oświadczenia ostatniej woli było koniecznych nie tylko trzech świadków musieli oni być ponadto do tego zdolni, tzn. móc potwierdzić to oświadczenie, a nie jacyś przypadkowi. Nie można było przykładowo uznać za świadka ustnego rozporządzenia ostatniej woli osoby, która przypadkowo dowiedziawszy się o zamiarze testatora sporządzenia tego aktu, udała się wprawdzie do jego domu, ale nie weszła do izby w której on w obecności innych świadków rozporządzał swoim majątkiem, lecz zatrzymała się w sieni i tylko przez uchylone drzwi przysłuchiwała się rozporządzeniu ostatniej woli²².

Nie musieli oni natomiast być do tego celu specjalnie powołani, wystarczające było jeżeli osoby obecne przy rozporządzeniu ostatniej woli wiedziały, że chodzi o sporządzenie takiego oświadczenia i zdawały sobie sprawę ze znaczenia dokonywanej czynności prawnej²³.

Jeżeli wszyscy świadkowie testamentu zmarli, a notatka dla pamięci – zgodnie z pouczeniem zawartym w § 585 ABGB – przez nich sporządzona zaginęła wówczas dowód co do sporządzenia samego testamentu oraz jego treści mógł być przeprowadzony jedynie w sposób przewidziany w ustawie (§ 722 ABGB)²⁴. Aczkolwiek w orzeczeniu z dnia 17 stycznia 1935 r. Sąd Najwyższy (Nr. C II 1095/34), w sprawie

²⁰ PPIA.O 1933, R. LVIII, s. 116, poz. 88.

²¹ PPIA.O 1924, R. XLIX, s. 106, poz. 91.

²² Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1935 r. (C II 1705/35), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Stanisławowie (IC 3-19/34) i Sąd Apelacyjny w we Lwowie (I CA 2/35); PPIA.O 1936, R. LXI, s. s. 294, poz. 193.

²³ Orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 1931 r. (Nr. III 1 Rw 1517/31), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Czortkowie (Cg b) 116/29) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (II Bc 1160/30); PPIA.O 1932, R. LVII, s. 182, poz. 108.

²⁴ Orzeczenie Izby III Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 1923 r. (Rw. 2010/22), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Stanisławowie (Cg. I a 231/19) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (Bc. IV 616/21); PPIA.O 1923, R. XLVIII, s. 374.

wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Stanisławowie (I CZ 111/33) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (II C A 106/34), wykluczył możliwość wykazywania treści rozporządzenia ostatniej woli za pomocą dowodu z przesłuchania stron²⁵.

Aby ustne rozporządzenie spadkodawcy ostatniej woli mogło być uznane za prawomocne, na żądanie każdego, komu na tym zależało musiało być ono potwierdzone zaprzysiężonymi zgodnymi zeznaniami wymienionych trzech świadków, asystujących przy jego składaniu przez spadkodawcę. Jeżeli jeden spośród nich nie mógł już tego uczynić, wówczas musiało być ono potwierdzone zeznaniami pozostałych dwóch świadków (§ 586 ABGB). Do skuteczności ustnego rozporządzenia ostatniej woli – zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 13 września 1938 r. (C. II 315/38), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Apelacyjny we Lwowie (II CA 563/37) – wystarczyło, jeżeli zeznania świadków były zgodne co do całości rozporządzenia²⁶. Jeżeli zaś zeznania świadków testamentowych były niezgodne tylko co do pewnych szczególnych rozporządzeń, to wówczas, tylko te rozporządzenia były nieważne, a nie cały testament²⁷. Nie ważne było rozporządzenie ostatniej woli również wtedy, gdy wszyscy trzej świadkowie mogli je potwierdzić, a jeden spośród nich w sądzie oświadczył, że jego treści jednak nie pamięta²⁸. We wcześniejszym orzeczeniu Sądu Najwyższego wydanym przez jego Izbę III dnia 6 marca 1923 r. (L. III R. 116/23), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Powiatowy w Brodach (A. IX 439/16) i Sąd Okręgowy w Złoczowie (R. 34/23), stwierdził on, że jeżeli po śmierci jednego ze świadków, dwóch innych świadków zgodnie potwierdziło treść rozporządzenia ostatniej woli, to nawet jeśli czwarty świadek stwierdził, że nie pamięta treści owego rozporządzenia, to pomimo to, było ono ważne²⁹.

Zakończenie

Liczba orzeczeń sądowych przywołanych w niniejszym przyczynku mogłaby świadczyć o rozpowszechnionej wśród ludności zamieszkałej na terenie działania sądów apelacji lwowskiej praktyce korzystania z prywatnych rozporządzeń ostatniej woli. Miała ona jednakże charakter wtórny, przede wszystkim bowiem sporządzano je tylko dla potwierdzenia przeprowadzonych już wcześniej działań rodzinnych³⁰. Wskutek nie skodyfikowania w Polsce w okresie międzywojennym prawa spadkowego, decydu-

²⁵ PPIA.O 1935, R. LX, s. 212, poz. 150.

²⁶ PPIA.O 1939, R. LXIV, s. 7, poz. 8.

²⁷ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 1931 r. (Nr. III 1 Rw 1517/31), w sprawie wcześniej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Czortkowie (Cg b) 116/29) i Sąd Apelacyjny we Lwowie (II Bc 1160/30); PPIA.O 1932, R. LVII, s. 182, poz. 108.

²⁸ Orzeczenie Izby III Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 1924 r. (Rw. 2774); PPIA.O 1924, R. XLIX, s. 128, poz. 130.

²⁹ PPIA.O 1924, R. XLIX, s. 229, poz. 209.

³⁰ Z. Radwański, *Prawo cywilne i proces cywilny*, w: *Historia państwa i prawa Polski 1918–1939*, cz. II, red. F. Ryszka, Warszawa 1968, s. 191.

jącą rolę w zakresie jednolitości jego stosowania odgrywało w związku z tym orzecznictwo sądów. Miało ono do odegrania tym większą rolę, im mniejsza była kultura prawna ludzi, których ono dotyczyło. Z czym zwłaszcza mieliśmy do czynienia wśród ludności zamieszkałej na wsi w byłym zaborze austriackim³¹.

Bibliografia

1. Kowalski K., *Prawne zwyczaje w zakresie wyposażania dzieci i dziedziczenie oraz sprawa podzielnosci małych gospodarstw wiejskich w byłym zaborze austriackim*, Warszawa 1928.
2. Kowalski K., Grzybowski S. i K., Karpiniec K., *Zwyczaje spadkowe włościan w Polsce*, cz. I. *Zwyczaje spadkowe włościan w województwach południowych*, Warszawa 1928.
3. Radwański Z., *Prawo cywilne i proces cywilny*, w: *Historia państwa i prawa Polski 1918-1939*, cz. II, red. F. Ryszka, Warszawa 1968.
4. Sójka-Zielińska K., *Wielkie kodyfikacje cywilne XIX wieku*, Warszawa 1973.
5. Zoll F., *Prawo cywilne. Opracowane głównie na podstawie przepisów obowiązujących w Małopolsce*, T. IV. *Prawo rodzinne i spadkowe*, Poznań 1933.
6. «Przegląd Prawa i Administracji. Orzecznictwo w zakresie Małopolski» [dalej: PPIA.O] PPIA.O 1923, R. XLVIII.
PPIA.O 1924, R. XLIX.
PPIA.O 1931, R. LVI.
PPIA.O 1932, R. LVII.
PPIA.O 1933, R. LVIII.
PPIA.O 1934, R. LIX.
PPIA.O 1935, R. LX.
PPIA.O 1936, R. LXI.
PPIA.O 1939, R. LXIV, nr I i II.

Резюме

Юзеф Коредчук

Вроцлавський університет

Приватний заповіт у судових рішеннях львівських апеляційних судів міжвоєнного періоду

У сфері спадкового права на колишніх територіях, що належали Австрії після поділу Польщі, у міжвоєнному періоді надалі поширював свою дію Цивільний кодекс 1811 року (ABGB – Загальний громадянський збірник законів). Згідно з цим кодекс-

³¹ Por. K. Kowalski, *Prawne zwyczaje w zakresie wyposażania dzieci i dziedziczenie oraz sprawa podzielnosci małych gospodarstw wiejskich w byłym zaborze austriackim*, Warszawa 1928; K. Kowalski, S. i K. Grzybowski, K. Karpiniec, *Zwyczaje spadkowe włościan w Polsce*, cz. I. *Zwyczaje spadkowe włościan w województwach południowych*, Warszawa 1928.

сом, під поняттям заповіту австрійське законодавство розуміло тільки таке висловлювання останньої волі спадкодавця, яке містило вказівку на спадкоємця. В ABGB заповіт визнавався первинним у переліку всіх видів документів про спадкування, однак це зовсім не означало, що відігравав першочергову роль.

Не зважаючи на те, що законодавець у ABGB доволі вичерпно врегулював спадкування за заповітом, проте деякі норми по-різному використовувались та інтерпретувались, стаючи підставою для судових рішень пов'язаних з цією справою. Особливо багато таких питань за міжвоєнний період знайдемо в судових рішеннях окружного Апеляційного суду у Львові, які неодноразово потрапляли шляхом касації до Верховного суду у Варшаві, окреслюючи тим самим лінію юдикатури у згаданих справах.

Згідно з 577 § ABGB заповіт можна було скласти або ж у суді, або ж поза судом, приватно. Спадкодавець міг це зробити усно або письмово. З огляду на загальну низьку юридичну культуру і проблеми правового забезпечення, законодавець встановив у ABGB особливі формальні вимоги до приватних заповітів, написаних поза судовими установами, що були тоді найбільш поширеними на практиці.

Такий спадкодавець, який бажав оголосити свою останню волю на письмі і без свідків, повинен був свій заповіт написати власноручно із підписом, зазначаючи своє прізвище (голографічний заповіт). Він міг також у заповіті, хоч це не було обов'язковим, вказати день, рік та місце, у яких написав про свою останню волю. Законодавець не вимагав для юридичної чинності заповіту, щоб такі дані були вписані, проте підкреслював, що для уникнення суперечок така інформація може стати корисною.

Натомість письмове засвідчення останньої волі, що на вимогу спадкодавця було написано іншою особою, називалось алогографічним заповітом. Такий документ вимагав посвідчення трьома свідками, з числа котрих щонайменше двоє повинні були бути разом присутніми під час написання такого заповіту. Для юридичної чинності заповіту, написаного іншою ніж спадкодавець особою, не було суттєвим, чи свідки знають основу (зміст) заповіту.

У випадку спадкодавця, який мав намір висловити останню волю у письмовій формі, однак заповіт якого з різних причин не можна було вважати юридично чинним, то тоді можна було зберегти його чинність вже як усного заповіту, при умові, що він відповідав усім вимогам, передбаченим у законодавстві для усного висловлення останньої волі. Використати форму усного заповіту міг також той спадкодавець, який не міг або не хотів дотримуватись формальних вимог, передбачених для створення письмового заповіту.

Згідно з 585 § ABGB, щоб могли таке оформити належним чином, спадкодавець повинен був це зробити при трьох свідках. Вони при засвідченні останньої волі повинні були бути присутніми, щоб пізніше могли посвідчити, що щодо особи спадкодавця не відбувалось ніякого нечесного чину чи не було помилки.

Кількість судових рішень, наведених у цій статті, може бути переконливим доказом того, наскільки поширеним явищем серед населення, що перебувало під юрисдикцією Львівського апеляційного суду, було використання практики приватного заповіту. Однак ця велика кількість документів мала вторинний характер, бо ж передусім ці заповіти складались тільки для підтвердження вже раніше виконаних розподілів між родичами. У результаті відсутності належної кодифікації спадкового права у міжвоєнній Польщі, вирішальну роль в одноманітності його використання

виконувала юдикатура. І роль її збільшувалась пропорційно на стільки, на скільки була меншою загальна юридична культура людей, яких це стосувалось. Це, власне, ситуація, з якою ми зустрічаємось у контексті всього сільського населення на колишній території, що належала Австрії внаслідок поділів Польщі.

Ключові слова: висловлення останньої волі, Апеляційний суд у Львові, спадкодавець, свідки при заповіті, приватний заповіт.

Summary

Yuzef Koredechuk
University of Wrocław

Private Will in Decisions of the Lvov Court of Appeal during the Interbellum

With respect to inheritance law, in the former Austrian partition during the interbellum, the provisions of the Austrian Civil Code of 1811 (ABGB) were applicable. According to this Code, only last will statements appointing a heir were considered the last will and testament. Despite the fact that ABGB regulated matters related to inheritance under will relatively exhaustively, certain provisions were interpreted and applied in different ways and constituted basis for court decisions issued in relation to them. A particularly great number of such issues from the interwar period can be found in decisions issued by courts in the region of the Lvov Court of Appeal. Due to the low level of legal culture and for legal safety reasons, ABGB imposed particular formal requirements concerning private wills drawn up out of court.

Such a will could be made by hand by the testator (a holographic will) or by another person (an allographic will). It could be delivered in writing or orally, with or without witnesses. The practice of using private wills, widespread among the people of the Lvov Court of Appeal region, was aimed primarily at confirming the prior distribution among the family.

Keywords: last will and testament, Lvov Court of Appeal, testator, will witnesses, private will.